

Budování shora vyústilo ve snahu přijmout nejprve evropskou ústavu a poté dnešní Lisabonskou smlouvu. Avšak evropské národy (které jsou pilířem Evropy a Evropské unie!) byly z tohoto procesu tvoření prakticky vyloučeny. Byl například někdy diskutován problém „evropské“ ústavní moci? Nebyl. Přitom je evidentní, že na bázi integrované, nebo i federalizované Evropy není možné jednoduše převzít podobu ústavní moci národního státu a uměle ji implantovat na kolos, kterým je Evropská unie a který vlastně nemá ani pořádně jasno, zda, nebo jakým typem státu bude.

Potřebujeme evropskou integraci?

Integrace Evropy je dnes nesporně určujícím vektorem evropského dění a hodnotou dějinného vývoje. Jakkoli existuje obecný zájem, kterým evropská integrace jistě je, její obsah je předmětem nesčetných sporů mezi mnoha výklady a jejího popisování v naprosto rozdílných rovinách myšlení. Typickým případem je Lisabonská smlouva. Snad žádná institucionální změna, reforma, či vnitřní proměna Evropské unie, nebyla poznamenána tolika rozdílnými výklady, postoji a nejasnostmi. Otázka nemůže být položena pouze ANO nebo NE, ve finálním rozhodnutí na toto „dilema“ pochopitelně dojde, nicméně je potřeba situaci zhodnotit z několika úhlů.

Za prvé, jedním z problémů a neduhů, který bývá současné EU, potažmo evropské integraci nejčastěji vytýkán, je postupné rozpouštění jednotlivých národních identit v „evropském tavicím kotli“. Zároveň si ovšem uvědomujeme nutnost podstatných reforem a to nejen institucionálních, které Evropská unie zkrátka potřebuje. Nachází se v paradoxní situaci. Nemá jasno o vlastní budoucnosti, ale čistě technologicky se snaží transformovat do takové podoby, o které existuje pochybnost, že bude skutečně postavena na legitimním základě. Evropská unie dnes představuje luxusní automobil, který má vynikající karoserii a tónovaná skla, ale uvnitř sestává ze mixu součástek, které ne vždy fungují tak, jak by si jeho architekti přáli.

Dnes, na začátku 21. století již neuspějí názory, volající po rozpuštění EU, popřípadě apely, usilující o návrat před Maastricht. Přes všechny neduhy je potřeba vzít evropskou integraci jako současný dějinný okamžik, který do jisté míry odráží určité procesy současné globalizace. Před tyto procesy se nelze vrátit. Lze ovšem měnit jejich obsah.

„Lisabon“ je technokratický projekt

Návrh Lisabonské smlouvy, coby nového institucionálního rámce EU, v zásadě od krachu tzv. „euroústavy“ nezměnil svůj cíl, kterým je větší akceschopnost EU, její posílení na mezinárodní scéně a v neposlední řadě také zjednodušení nepřehledného byrokratického aparátu Unie.

Rád bych přešel tradiční komentář negativ, či pozitiv návrhu Lisabonské smlouvy, mezi nejčastější na jedné straně patří dramatické rozšíření oblastí, ve kterých se v Radě bude uplatňovat hlasování tzv. kvalifikovanou většinou, harmonizace trestních zákoníků, ústící v harmonizaci některých trestů, či velice diskutabilní založení funkce „ministra zahraničních věcí EU“, na straně druhé poprvé institucionalizovaná možnost výstupu člena z Unie, či posílení úlohy národních parlamentů při zpětném dohlížení na dodržování principu subsidiarity.

Je na místě se domnívat, že Lisabonská smlouva je krokem a dokumentem špatným. Problém ovšem není v tom, že se jedná o dokument, který má stručně, jasně a věcně, shrnout základní hodnoty a základní právo Unie, nýbrž v rámci, do kterého je zasazen.

Dnešní Evropa není Evropou 19. století a proto nelze prizmatem této doby pohlížet na dnešek, či reflektovat pojmy jako národní, či etnická identita v kategoriích romantického nacionalismu. Ztráta a vykořeňování národů není důsledkem evropské integrace jako takové, nýbrž určitých procesů globalizace, které přetvářejí, či se snaží přetvořit svět na jeden homogenní trh. Dvacáté století, které je, doufejme, již navždy za námi, přineslo mocenský úpadek Evropy. Dvě světové války a čtyřicetileté bipolární rozdělení světa způsobilo nové přerozdělení světa, ve kterém Evropa ztratila svůj zásadní význam. Porovnejme mocenskou politiku evropských států v 18. století, Svatou ligu století 19. a dnešek, kdy Evropa plní pouze úlohu zajištěného týlu amerikanismu a odrazového můstku do Eurasie. Pokud chceme plně zhodnotit a analyzovat dopady Lisabonské smlouvy, měli bychom vyjít z těchto dvou klíčových problémů.

Schizma ekonomismu a politiky

Architekti evropské integrace udělali tu chybu, když prosazovali ekonomickou integraci jako první krok. Místo, abychom se snažili posílit politické a kulturní vazby Evropy, začali jsme se orientovat pouze na propojení finančních trhů a doufali, že „evropské ekonomické občanství“ se jednoho dne mávnutím kouzelného proutku promění v občanství politické. Evropa se začala budovat shora – bez jakékoliv demokratické legitimacy – technokraty a funkcionalisty z Evropské komise.

Budování shora vyústilo ve snahu přijmout nejprve evropskou ústavu a poté dnešní Lisabonskou smlouvu. Avšak evropské národy (které jsou pilířem Evropy a Evropské unie!) byly z tohoto procesu tvoření prakticky vyloučeny. Byl například někdy diskutován problém „evropské“ ústavní moci? Nebyl. Přitom je evidentní, že na bázi integrované, nebo i federalizované Evropy není možné jednoduše převzít podobu ústavní moci národního státu a uměle ji implantovat na kolos, kterým je Evropská unie a který vlastně nemá ani pořádně jasno, zda, nebo jakým typem státu bude.

Čistě technokratické a ekonomické pojetí integrované Evropy tak dnes dospělo k tomu, že zde máme propojené trhy a silná průmyslová a finanční lobby v bruselských institucích. Ta logicky vyvíjí tlak na ještě rychlejší transformaci směrem k politické integraci, protože vyhovují jejich zájmům spíše, než dlouhé diskuse nad tím, kam vůbec Evropa má směřovat.

Politika v Evropské unii se tak stává objektem a působištěm zájmů čistě ekonomisticky uvažujících hospodářských kartelů a vzdaluje se tak svému původnímu záměru – aby si Evropané, jako celek, „zdola“ budovali integrovanou Evropu.

Chceme mít z Evropy autonomní mocnost, nebo pouze propojený trh s homogenizovaným právem, fungující jako nárazový přívěšek EU? Chceme sebou nechat manipulovat třetí stranou, bombardovat evropská města a podílet se na válečných dobrodružstvích Spojených států ve světě? Chceme se nechat vmanipulovat do nové studené války s Ruskem a přitom trpět trojského koně v podobě Kosova, či přijmout do svých řad Turecko? Kde má vůbec Evropská unie hranice?

Na tyto a mnohé další otázky je nejprve potřeba odpovědět, než se vůbec pustíme do něčeho, jako je Lisabonská smlouva, která by de facto fungovala jako „evropská ústava“. Je potřeba vědět, zda dáme přednost realpolitice, nebo politickému mesianismu. Nemůžeme například shora přijmout dokument, který bude deklarovat „pomoc ostatním členům EU v případě napadení“, když není jasné, kde EU skončí. Nebo snad chceme být postaveni před hotovou věc, kdy naši vojáci budou muset rukovat do boje na obranu Albánie, Kosova, nebo jednou třeba Izraele? Musí být jasně řečeno, kde jsou zájmy Evropy dnes, ale kde by také (čistě teoreticky myšleno) mohly být za pár let. Buduje se zde institucionální a právní rámec, ale počet jeho subjektů je do budoucna otevřen. To je myslím, podstatná věc, která stojí za úvahu.

Lisabonská smlouva samozřejmě ztělesňuje mnohé dobré věci, ale více převažují negativa. Předně však její problém spočívá ve zmíněném šití horkou jehlou – budování shora, bez účasti evropského dému. Ztělesňuje tak přes všechny možné perspektivy, které se nabízejí k diskusi, neblahý trend, který proces evropské integrace postihl. Je potřeba nikoli návratu před Maastricht, nýbrž návratu k budování zdola, návratu k celoevropské diskusi nad klíčovými otázkami a jasné preference politických otázek před ekonomickými. Její odmítnutí je tak vlastně testem „evropské demokracie“. Čistě teoreticky a z hlediska současného práva ztrácí její další prosazování smysl. Kompromisně by měl být přijat stručný dokument, který by současný stav EU reflektoval a poskytl dostatečný prostor k debatě. Evropská unie se nachází ve zlomovém mezidobí a to, jak se evropské elity zachovají v souvislosti s v podstatě odmítnutou Lisabonskou smlouvou smysl, bude pro budoucnost klíčové.